

Valfrihet för brukare, inte företag

Marknadsinslaget inom vård och omsorg uppnås idag antingen genom Lagen om offentlig upphandling (LOU), som innebär en lagreglerad inköpsprocess för att offentliga inköp ska öppnas för konkurrens. Vidare reglerar sedan 2009 Lagen om valfrihet (LOV) vad som gäller om kommuner väljer att låta medborgarna välja utförare bland leverantörer i ett så kallat kundvalssystem. LOV innebär fri etableringsrätt för alla företag som lever upp till de av kommunen ställda kvalitetskraven inom omsorgsområdet.¹ Sedan baseras resurserna från kommunen på hur många brukare de lyckas locka till sig. Systemet är obligatoriskt för regionerna inom primärvården sedan 2010 men frivilligt för kommuner i övrigt.

Det är stora skillnader i hur stor del av välfärden som bedrivs av privata utförare i olika delar av landet. Marknadsinslaget är mest framträdande i storstadsregionerna och allra mest i Stockholm. I genomsnitt för hela riket köpte kommuner och regioner under 2019 verksamhet för 13 procent av bruttokostnaden från privata företag och stiftelser. De regionala skillnaderna var stora. Stockholms län har stått för den högsta andelen köp av verksamhet varje år sedan 2007. Under 2019 var köpen i Stockholm 23 procent av den totala bruttokostnaden. Norrbottens län och Kalmar stod för den lägsta andelen köp av verksamhet. Där utgjorde köpen endast 5 procent. Stockholms län hade nästan 14 000 privata utförare som utförde kommunal verksamhet 2020. Västra Götaland hade 6 500 och Skåne 5 500.²

Inklusive det obligatoriska vårdvalssystemet inom primärvården hade Region Stockholm totalt 39 vårdvalssystem – långt fler än Uppsala och Skåne som vardera hade totalt 12 respektive 11 system. Majoriteten av regionerna har endast ett par vårdvalssystem.³

Ett syfte med vårdvalet är att det ska öka tillgängligheten. Det gör det, men sannolikt inte där ökad tillgänglighet behövs. Marknadslogikens intåg i den svenska vården har inneburit att i huvudsak friska, välbeställda personer ges möjlighet att överkonsumera vård. Samtidigt har patienter med sämre ekonomi, sämre hälsa och äldre personer med stora vårdbehov nedprioriterats.⁴ De riktigt stora vårdbehoven finns inte i Stockholms innerstad utan i förorter och bostadsområden i utkanten av städerna, där privata aktörer med vinstintresse inte har lika starka drivkrafter att etablera sig.

Det fria vårdvalet med den fria etableringsrätten har lett till fler huvudmän och därmed en bristande samordning av vården. De ökade inslagen av privata aktörer och införandet av valfrihetsmodeller ger också upphov till större byråkrati i och med att behoven av kontroll och uppföljning ökar. Denna väg leder allt längre bort från innehållet i hälso- och sjukvårdslagen och jämlik vård. Valfriheten ska gälla för de som behöver vård och omsorg, inte för privata företag.

Vänsterpartiets förslag

- Avskaffa LOV och företagens fria etableringsrätt inom vård och omsorg.

¹ Förutsättningar för skolval regleras i skollagen.

² SCB (2021), Finansiärer och utförare inom vård, skola och omsorg 2019. Observera dock att samma utförare kan förekomma inom en kommun i olika verksamhetsområden.

³ SKR (2021), Valfrihetssystem i regionerna 2021.

⁴ Riksrevisionen (2014), Primärvårdens styrning – efter behov eller efterfrågan?